

Пишна Я.В.
*студентка 3-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ: РЕАЛЬНІСТЬ, ДОСТУПНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ

«у будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій». Право особи на захист у кримінальних справах є одним із прав людини, яким приділяється особлива увага та забезпечується ефективна охорона з боку відповідних міжнародних інституцій. На сьогодні в Україні це право реалізується далеко не в повній мірі, зокрема, через неефективне законодавство і відповідну правозастосовчу практику. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року містить норму, що гарантує обвинуваченому у вчиненні злочину (кримінального правопорушення) право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд.

17 грудня 1979 року у Нью-Йорку, США, на 34-й сесії Генеральної асамблеї ООН було прийнято кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку. одним з ключових моментів, за який поставили свої підписи держави-учасниці, було твердження, що «для захисту всіх осіб, затриманих чи тих, що знаходяться в умовах тюремного режиму, кожній затриманій особі має бути надане право на допомогу, консультацію з адвокатом і можливість спілкуватися з ним»

Право на захист постійно знаходиться у полі зору міжнародних правозахисних інституцій, зокрема, європейських, що підтверджується численними зверненнями громадян різних країн до Європейського суду із зазначеним порушенням їхніх прав.

Згідно зі ст. 9 конституції України, конвенція про захист прав людини та основних свобод є частиною національного законодавства України, отже, її норми мають застосовуватись як норми

прямої дії, а в разі колізії з нормами національного права застосовуватимуться норми конвенції. тому важливим завданням для українських органів правосуддя та органів забезпечення правопорядку є дотримання міжнародних стандартів у механізмі забезпечення прав (свобод, інтересів) людини, зокрема, права особи на захист у кримінальних справах (права мати захисника у кримінальному процесі).

Найчастіше зловживання та порушення права особи на захисника з боку правоохоронних органів відбувається через прогалини в національному законодавстві. серйозними факторами, що негативно впливають на дотримання міжнародних стандартів права особи на захист у кримінальному процесі, є як правовий нігілізм суспільства в цілому, так і органів державної влади зокрема; недовіра населення до правоохоронних органів; низька оплата праці захисників, що призначаються державою. На сьогоднішній день в Україні функціонує державна система надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим та іншим особам, які її потребують, не є ефективною, і сам стан надання такої допомоги є незадовільним, зокрема, він не відповідає визначеним конвенцією вимогам. таким чином, сукупність усіх несприятливих факторів максималізувала нехтування дотриманням стандартів права на захист.

спробою вирішити вищезазначені проблеми на загальнодержавному рівні можна вважати ухвалення 2 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу», запровадження якого вимагає здійснення комплексу заходів зі створення системи, що сприятиме реалізації права на захист та буде реалізувати державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги. досвід створення елементів, а також вироблення, розвитку та поширення стандартів функціонування такої системи — на прикладі, зокрема, пілотних офісів громадського захисту під координуванням української фундації правової допомоги, які вже мають досвід діяльності в реаліях сучасної України — є платформою, яка слугуватиме базисом для реалізації зазначеної реформи.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» є кроком до покращення національної системи безоплатної правової допомоги (БПД). Попри певні недоліки, на які звернули увагу експерти ради Європи, зазначений акт є серйозною основою для розвитку.

Найперше та найважливіше досягнення вищевказаного закону — це розширення категорій осіб, які мають право на безоплатну

правову допомогу. відтепер таким правом зможуть скористатись усі затримані у кримінальному чи адміністративному порядку, а також особи, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Законом України «Про безоплатну правову допомогу» припинено функціонування інституту примусового залучення адвокатів до представництва з боку держави. Згідно із закріпленим принципом добровільності, адвокати самі обирають, підписувати їм угоду з державою про співробітництво у сфері БПД, чи ні. в свою чергу, держава мусить методом впровадження достойної заробітної плати стимулювати адвокатів співпрацювати з нею. окрім цього, варто відзначити створення системи управління наданням безоплатної правової допомоги, що досі не існувала, та закріплення обов'язку забезпечення якості правової допомоги.

серед «підводних каменів», що можуть ускладнити реалізацію Закону України «Про безоплатну правову допомогу», експерти визначають недостатнє фінансування з боку держави, загрозу зникнення принципу незалежності адвокатури через систему контролю якості з боку органів державної влади, законодавчо закріплену можливість міліції не інформувати центри, що надають БПД, про затримання особи, якщо ця особа захищає себе особисто.

Найоптимальнішим вирішенням проблематичних аспектів закону є внесення до нього певних змін з урахуванням зауважень міжнародних інституцій, проте відповідно до особливостей

національної системи права.

Запровадження інституту безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів ради Європи та практики Європейського суду з прав людини є важливим інструментом покращення доступу до правосуддя.